

Raně středověké osídlení v areálu Konvikt na Starém Městě pražském

(předběžné výsledky výzkumu)

JARMILA DRAGANOVÁ

Systematický předstihový výzkum v bývalém jezuitském Konviktu (Praha 1-Staré Město, Konviktská čp. 291/I), vyvolaný jeho připravovanou rekonstrukcí, je situován do míst v raném středověku silně exponovaných. Ačkoliv písemné zprávy o zástavbě na jeho parcele pocházejí až ze 14. století, blízkost cesty na Vyšehrad a kamenných románských domů, spolu s archeologicky zkoumaným románským kostelem sv. Filipa a Jakuba, dr. Borkovským datovaným k roku 1100, železářskými pecemi 12. stol. pod Betlémskou kaplí, sérií polozemnic zaniklých v 1. pol. 13. stol. v Husově ulici čp. 352/I a pohřebišťem cizích obchodníků 2. pol. 10. stol., dávaly tušit nálezovou situaci podstatně starší.

Výzkum sledoval následující úkoly:

1. poznat geomorfologickou situaci sledovaného území
2. datovat počátky souvislého osídlení, zjistit jeho charakter a jeho případný vztah k výše zmíněným objektům v okolí
3. zachytit pokud a jakým způsobem se promítla přeměna předlokačního osídlení v raně gotické město.

Po stránce geologicko-morfologické je přínosem výzkumu zjištění, že nynější dlouhá úzká parcela Konviktů je položena kolmo na hranu vltavské terasy IVa — maninské, na jejím svahu a zasahuje ještě do polohy tehdejší nivy. Dosud položené výkopy se omezily na úsek v nivě — konkrétně jimi byly 2 statické sondy ve dvoře a archeologicky zkoumané 4 sklepní místnosti pod severním traktem objektu.

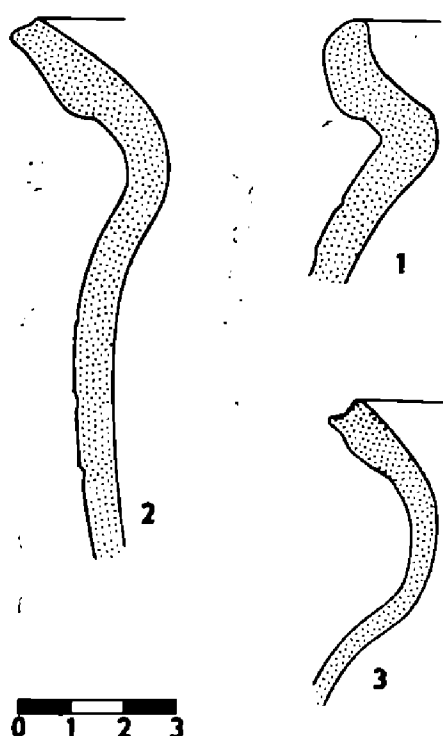
Při řešení otázky počátků souvislého osídlení mohlo být využito jen malé části sledované plochy. Jen v jediné sklepní místnosti — pod dvorním průčelím — se nacházela podlaha sklepa v takové výšce, že zůstala uchována původní úroveň podloží, spolu s 15—30 cm vysokým souvrstvím nejspodnějších vrstev nadloží. Zájmové území bylo poprvé osídleno v době charakterizované keramikou s kalichovitou profilací okraje (obr. 1: 1) v závěrečné fázi jejího vývoje, kdy byla doprovázena silnostěnnými tvary s archaicky zduřelým okrajem (obr. 1: 2). Zatím tak zcela pracovně datujeme počátek zdejšího osídlení do 2. až 4. čtvrtiny 12. století. Z této doby pochází jediná zachovaná průběžná vrstva silná 12 cm, která nemá charakter běžné sídlištní vrstvy. Vzápětí po svém vzniku, či snad ještě během svého růstu je porušena sérií navzájem nesoučasných objemných jam válcovitého a hruškovitého tvaru. Největší z nich má rekonstruované oválné ústí o rozměrech cca 5 × 3 m a hloubku 230 cm. Účel jejího vyhloubení není jasný, neboť ona, stejně jako zbývající 2 jí analogické jámy, je téměř do dvou třetin objemu vyplněna druhotně přemístěným podložím. Na základě tvaru jejích stěn a z nich vybíhajících kapes do jediné z vrstev podloží lze usuzovat, že šlo o těžní jámy jemného, sytě žlutého písku,

téměř bez příměsi hlíny. Až druhotně tyto jámy využili pro odpad vzniklý při velmi intenzivní železářské výrobě v bezprostředním sousedství zkoumané plochy, ačkoliv vyšší množství strusky pochází i z nejstarší terénní vrstvy a ze spodních partií výplně exploatačních jam.

Vzhledem k nálezům pozůstatků železářské výroby učiněným uvnitř i zevně Betlémské kaple, se tak dá předpokládat na samém JV okraji staroměstské nivy v polovině 12. století rozlehlý výrobní okrsek.

Kdy tento prostor přestal výrobní funkci plnit, se na základě dosavadního výzkumu nedá určit, neboť 30 cm vysoká dochovaná stratigrafie báze nadloží již nezachytila úroveň nad vrstvami železářského odpadu. V její mocnosti je však obsažena spodní část výplně snad polozemnice, o neznámé původní hloubce, do rostlého podloží zahloubené 30 cm. Její zánik je datován keramikou s klasicky zduřelou profilací okraje (obr. 1: 3). Protože sondáž v osách zbývajících místností — tj. 20 m podél uliční čáry a 23 m kolmo k ní — nepřinesla výsledek, neboť barokním snižováním podlahy v těchto místnostech bylo totálně odstraněno nadloží včetně 170 cm podloží, spojitost zachycené snad polozemnice s rozparcelováním plochy a přeměnou její funkce z výrobní na sídelní musí zůstat omezena na rámec úvah.

Z výzkumu pocházejí i nálezy, významnou měrou rozšiřující naše znalosti o vývoji a rozšíření některých předmětů hmotné kultury. 1. Patří mezi ně keramický soubor reprezentující první — tj. onu výrobní — etapu osídlení, který byl do sekvence pražské raně středověké keramiky včleněn jako dosud neznámý vývojový stupeň. Keramika s kalichovitou profilací okraje v poslední fázi svého vývoje a archaicky zduřelou profilací okraje má vedle obvyklé šedé i cihlově červenou, tmavě i světle růžovou, nažloutlou, našedlou, béžovou i relativně úplně bílou barvu nástřepí, aniž by se jinak měnila tradiční charakteristika střepu. Značná část keramiky s tradiční i netradiční barvou nástřepí byla potažena bílou engobou. 2. Jiným nálezem je nejen pro české prostředí ojedinělý zlomek stěny silnostěnné nádoby z šedého netypického materiálu, s povrchem zdobeným hnědou polevou. Jeho souvislost s polskými nálezy je ještě zapotřebí prověřit. Fragment pochází z objektu polozemnice(?), doprovázen velmi početným souborem keramiky s klasicky zduřelou profilací okraje

Obr. 1. (Kresba M. Procházková.)

— pracovně datovanou nejpozději do 1. pol. 13. století. 3. Ze zásypu téhož objektu byla mimo hrací kostku, křišťál, aj., vyzdvižena i část roztroušeného pokladu, tvořená sedmi esovitými záušnicemi, z nichž dvě byly navzájem provlečené — větší z nich o průměru 5,9 cm, menší o průměru 2,7 cm — a mimo jiné osmi mincemi, z nichž jen tři byly čitelné: Soběslav I. (1125 až 1140), Fridrich (1173, 1179—1181, 1182—1189), Vladislav II. (1140—1158 období knížecí). Jejich datace do 12. století je jen termínem post quem pro ostatní předměty z výplně objektu. 4. Posledním z významných nálezů jsou nepatrné fragmenty skleněné nádoby z objektu 2. pol. 12. století.

Dosud realizovaná část výzkumu na barokní parcele Konviktu tak přinesla následující výsledky:

1. upřesnila průběh hrany maninské terasy a potvrdila, že severní partie zkoumané parcely a tím i zaniklý románský kostel sv. Filipa a Jakuba leží v říční nivě;
2. ověřila počátky osídlení do 2. až 4. čtvrtiny 12. století a charakterizovala je jako výrobní — železářské, patrně spojené s těžbou písku (na výstavbu zděných objektů?);
3. umožnila domněnku, že v 1. pol. 13. století byla výrobní funkce plochy vystřídána funkcí sídelní;
4. poskytla nálezy mimořádné důležitosti pro poznání vývoje a rozšíření některých předmětů hmotné kultury.

V této předběžné zprávě nelze se zatím podrobněji věnovat vztahům zkoumané lokality k dřívějším nálezům v bezprostředním okolí. Ukazuje se, že dvanácté století je ve vývoji osídlení staroměstské strany pražské kotliny výrazným zlomem, k jehož pochopení právě přispívá seriál podrobných lokálních výzkumů, o který se zde společně s Archeologickým ústavem ČSAV pokoušíme.

Literatura

- Borkovský, I. 1948: Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze I, *Slavia antiqua* I, 1948, 460 sq.
- Čarek, J. 1966: K rekonstrukci vývoje a rozlohy raně feudální Prahy, *Pražský sborník historický*, 1966, 10—41.
- Hrdlička, L. 1977: Husova ul. čp. 352/I, *NZ AÚ* 458/77, 1109/77.
- Pleiner, R. 1953: Železářská dílna z mladší doby hradištní ve sklepení Betlémské kaple, *PA XLIV*, 1953, 369—388.
- Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového, Praha 1956.

Zusammenfassung

Frühmittelalterliche Besiedlung zu der Konvikt-Parzelle in der Prager Altstadt

Die derzeitige Untersuchung der Konvikt-Parzelle in der Prager Altstadt (Konviktská-Gasse 24, Konstr.-Nr. 291/I) ist eine Lokalforschung mit der Aufgabe, die möglichst genau Charakteristik der Entwicklung auf dem Untersuchungsraum zu erstellen, um die Ergebnisse anderer Forschungen zu ergänzen, oder zu berichtigen. Auch die besprochene Untersuchung brachte in dieser Hinsicht für die Entwicklung Prags wichtige Erkenntnisse.

1. Sie hat die geomorphologische Situation im Raum um den heutigen Platz Betlémské náměstí genauer gefaßt und einwandfrei bewiesen, daß die abgekommene romanische St.-Philipp-und-Jakob-Kirche auf einer ebenen Flußauflage stand.
2. Nach den Funden aus der ältesten Schicht der 30 cm mächtigen Basis des Hangenden werden die Anfänge der Besiedlung in das zweite bis vierte Viertel des 12. Jahrhunderts datiert (Keramik mit kelchartiger = Abb. 1:1 und archaisch verdickter = Abb. 1:2 Randprofilierung). In dieser Zeit war der untersuchte Raum Bestandteil eines ausgedehnten Produktionsareals, auf dem man Eisenerze schmolz und vielleicht auch Sand (für Mauerbauten?) förderte.
3. Die Objekte der ersten, der Produktion gewidmeten Besiedlungsphase wurden durch ein Grubenhaus (?) gestört, das in der Zeit der Keramik mit klassisch verdicktem Rand = Abb. 1:3 untergegangen ist, die spätestens in die erste Hälfte des 13. Jahrhunderts datiert wird. Ob dieses Grubenhaus einen Funktionswandel des Areals von der Produktion zum Wohnen signalisiert, läßt sich vorläufig nicht einwandfrei bestimmen.
4. Zu den bemerkenswertesten materiellen Funden gehört die Keramik (Typen Abb. 1:1 + 2) mit verschiedenfarbigen Bruchflächen (auch rosa, beige und weiß), nicht selten mit weißer Engobe bestrichen. Zwei gegenseitig verflochtene S-förmige Ohrgehänge (Durchmesser 5,9 und 2,7 cm), 8 Münzen, davon 3 leserlich (Soběslav I., Vladislav II., Friedrich), Kristall und das Fragment eines grauen, größeren, grob gemagerten, an der Oberfläche braun glasierten Gefäßes (vielleicht aus Polen?) gehörten zu den Funden aus der Ausfüllung des Grubenhauses (?), das spätestens in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts untergegangen ist.